

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI,
PROTECȚIEI SOCIALE ȘI
PERSOANELOR VÂRSTNICE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE
OIPOSDRU

Universitatea
"Lucian Blaga"
din Sibiu

Investește în oameni!

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

Axa prioritară: nr. 1: "Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere"

Domeniul major de intervenție: 1.5.: "Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării"

Titlul proiectului: "Armonizarea valențelor academice românești cu cele ale Comunității Europene"

Cod contract: POSDRU/CPP107/DMI1.5/S/76851

Beneficiar: Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

UNIVERSITATEA *LUCIAN BLAGA* DIN SIBIU

FACULTATEA DE LITERE ȘI ARTE

TEZĂ DE DOCTORAT

**CONTRIBUȚII ALE SCRITORILOR INTERBELICI
ROMÂNI ÎN CADRUL REALISMULUI SOCIALIST**

- Rezumat -

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Ana SELEJAN

Candidat:

Drd. Adriana CATRINA

SIBIU

2014

CUPRINS

Cuprins.....	3
Argument.....	4
Partea I: Realismul socialist. Privire generală.....	7
Cap. I. Delimitări teoretice recente	7
Cap. II. Adeziuni ale scriitorilor interbelici la <i>metoda metodelor</i>	11
Cap. III. Stadiul actual al cercetării realismului socialist	20
Note bibliografice și comentarii.....	40
Partea a II-a: Contribuția poezilor interbelici la dezvoltarea realismului socialist.....	42
Cap. I. Panoramic	42
Cap. II. Teme și motive (p.50); Poezia actualității (p.53); Istoria în versuri realist-socialiste (p.60)	
Cap. III. Profiluri poetice (p.64); A. Toma (p.65); Mihai Beniuc (p.72); T. Arghezi (p.79); Radu Boureanu (p.87); Maria Banuș (p.94); Dumitru Corbea (p.99); Demostene Botez (p.106); Eugen Jebeleanu (p.110); Alții: Miha Dragomir (p.114); Cicerone Theodorescu (p.122); Gellu Naum (p.125); Dimitrie Stelaru (p.128); Cristian Sârbu (p.130); Tudor Măinescu (p.132)	
Concluzii	134
Note bibliografice și comentarii.....	136
Partea a III-a: Prozatori interbelici în exercițiul epic realist-socialist.....	142
Cap. I. Inventar epic.....	143
Cap. II. Teme și motive (p.150); Proza actualității socialiste (p.153); Proza istorică (p.154); Alte motive și spații epice (p.159)	
Cap. III. Profiluri epice (p.161); Mihail Sadoveanu (p.161); Zaharia Stancu (p.168); G. Călinescu (p.176); Camil Petrescu (p.187); Cezar Petrescu (p.194); Ion Călugăru (p.202); Ion Pas (p.205); Alții: un reprofilat: Geo Bogza (p.212); Cella Serghi (p.217); I. Ludo (p.226)	
Concluzii.....	230
Note bibliografice și comentarii.....	232
Partea a IV-a: Dramaturgi.....	237
Cap. I. Autori și scrieri (p.237); Piesă și spectacol (p.239)	
Cap. II. Teme și motive	241
Cap. III. Profiluri literare (p.252); Mircea Ștefănescu (p.253); Tudor Mușatescu (p.264); Al. Kirișescu (p.270); Victor Eftimiu (p.273)	
Concluzii.....	278
Note bibliografice și comentarii.....	280
Partea a V-a: Analizii interbelici în peisajul realist-socialist.....	283
Cap. I. Misiunea și problematica criticii literare realist-socialiste.....	283
Cap. II. Ideologi și critici literari <i>fruntași</i>	292
Cap. III. Comentarii interbelici în peisajul analitic marxist (p.296); G. Călinescu (p.297); Șerban Cioculescu (p.307); T. Vianu (p.312); Perpessicius (p.315)	
Concluzii.....	319
Note bibliografice și comentarii.....	321
Concluzii generale.....	325
Bibliografie generală	338

Rezumat

Cuvinte cheie: literatură angajată, ideologie, schematism, uniformizare, omul nou, transformare revoluționară, constructorul socialismului, învățătura marxist-leninistă, partidul comunist

După decembrie 1989, au apărut o serie de studii și cercetări despre realismul socialist ale unor critici și istorici literari ca: Ana Selejan, Eugen Negrici, Nicolae Manolescu, Alex. Ștefănescu, Sanda Cordoș, Vasile Spiridon, M. Nițescu, Alex Goldiș, Andrei Terian, Nicolae Mecu ș.a. Aceștia au scos în evidență un teren necunoscut până atunci al literaturii române scrise în perioada realismului socialist. Cea care s-a oprit cu multă atenție și obiectivitate asupra scrierilor din această etapă a literaturii române a fost Ana Selejan. Astfel, în volumele **Literatura în totalitarism** (I-VI, 1999-2010), **Adevăr și mistificare în jurnale și memorii apărute după 1989** (2011) și **Glasul PATRIEI. Un „cimitir al elefanților” în comunism** (2012) scrise de Ana Selejan, precum și în comentariile lui Eugen Negrici (în **Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă**, 1995 și în **Literatura română sub comunism 1948-1964**, 2010), printre autorii tineri, pătimiși ai temelor realist-socialiste, care au debutat după 1948, am descoperit și scriitori interbelici care și-au adus contribuția la o literatură bazată pe principiile ideologiei comuniste.

Supuse unei analize critice pertinente, operelor literare realist-socialiste ale acestora trebuie să li se stabilească adevărata valoare în peisajul literaturii române. De altfel, profilul literar al scriitorilor interbelici care s-au compromis și au colaborat cu regimul totalitar trebuie actualizat și cu activitatea din perioada realismului socialist. În dicționarele și istoriile de literatură română, se pune accent pe activitatea acestora din interbelic, eventual pe cea care urmează după totalitarism, amintind vag de creațiile realist-socialiste.

Iată de ce m-am oprit asupra acestei teme: necesitatea de a face cunoscută contribuția scriitorilor interbelici la promovarea temelor realist-socialiste, prin toate genurile literare: liric, epic și dramatic. Bineînțeles, nu poate fi uitat rolul hotărâtor al criticilor și comentatorilor literari realist-socialiști în direcționarea literaturii în raport cu directivele partidului comunist.

Ceea ce doresc să demonstrez este faptul că poeți, prozatori, dramaturgi și critici literari interbelici au cedat sau au îmbrățișat fără prea mari insistențe temele realist-socialiste. Mii de pagini au fost scrise cu scopul de a călăuzi masele în *construirea vieții noi*.

M-am străduit să pun în evidență acele aspecte ale literaturii din perioada 1948-1966, care o încadrează în tiparul realismului socialist. Pentru exemplificare, am folosit edițiile princeps, iar atunci când nu a fost posibil, am apelat la ediții mai recente. Tema lucrării a fost abordată, mai întâi, din punct de vedere teoretic, apoi am supus analizei literatura realist-socialistă. Metodele de cercetare pe care s-a bazat demersul meu ulterior au fost: investigația, analiza, studiul de caz și comparația. Ca principală strategie pot să menționez sistematizarea informațiilor, structurarea lor pe baza unui plan logic.

Studiul de față poate fi privit și ca o provocare adresată lectorului contemporan, care nu cunoaște sau știe prea puțin despre activitatea interbelicilor din perioada realismului socialist. Cu siguranță că lucrarea de față poate fi completată cu alte exemple de colaboraționism.

Teza mea a fost structurată în cinci părți, fiecare având capitole care detaliază subiectul. Prima parte, intitulată **Realismul socialist. Privire generală**, are trei capitole: Cap. I. **Delimitări teoretice recente**; Cap. II. **Adeziuni ale scriitorilor interbelici la metoda metodelor**; Cap. III. **Stadiul actual al cercetării realismului socialist**. În primul capitol am prezentat mai multe abordări teoretice ale definiției realismului socialist. Am apelat la studiile următorilor critici literari: Ana Selejan, M. Nițescu, Eugen Negrici, Sanda Cordoș, Vasile Spiridon, Alex. Ștefănescu, Dumitru Micu, Nicolae Manolescu și Ion Simuș.

În urma analizei informațiilor despre realismul socialist oferite de aceștia, am ajuns la concluzia că singura definiție clară, formulată de un cercetător român al acestui curent literar, este cea dată de Ana Selejan. Astfel, cercetătoarea afirmă că realismul socialist este, pe de-o parte, o doctrină de ideologizare a literaturii, iar pe de altă parte, primul curent literar de stat din istoria creației, care avea drept scop transmiterea ideologiei partidului comunist. În anul 1934, la Congresul Unional al scriitorilor sovietici, realismul socialist a fost decretat ca fiind singura direcție și opțiune de creație într-un stat socialist. El este o *metodă de creație* și a fost numit și *metoda metodelor*.

Alți istorici și critici literari au privit realismul socialist într-un mod pamfletar (Eugen Negrici), asemuindu-l cu *un exercițiu zilnic de pietate* ce constă în mătănii și rostirea formulelor de proslăvire, ca pe o *tehnologie de import* (Alex. Ștefănescu) sau ca pe o *orientare literar-ideologică*, ce avea drept scop prezentarea realității în dezvoltarea ei revoluționară (Dumitru Micu).

Pentru cel de-al doilea capitol, am consultat reviste precum: **Contemporanul**, **Viața românească**, **Gazeta literară**, **Scânteia**, **România literară**, din care am reținut zece articole ale interbelicilor (ale lui Eugen Jebeleanu, Zaharia Stancu, Maria Banuș, Ion Călugăru, Mihai

Beniuc, Cezar Petrescu, Lucia Demetrius, Radu Boureanu, Otilia Cazimir și Demostene Botez), care demonstrează faptul că după 1948 ei practicau o activitate literară propagandistică. Prin adeviziunea la *metoda metodelor*, scriitorii se angajau să producă o literatură nouă, pentru mase, care trebuia să contribuie la culturalizarea lor. Noua orientare literară s-a impus și prin opiniile scriitorilor interbelici care susțineau în articolele lor direcțiile tematice, rolul creatorului și al creației în construirea socialismului, simpatia pentru Uniunea Sovietică și reprezentanții acesteia, dezaprobarea literaturii burgheze.

Prin ultimul capitol (**Stadiul actual al cercetării realismului socialist**) am urmărit să prezint măsura în care criticii și istoricii literari s-au oprit cu obiectivitate asupra realismului socialist după 1989, identificând temele și motivele creației literare din perioada dominată de ideologia partidului comunist. M-am oprit asupra următorilor cercetători literari care și-au adus aportul la cunoașterea fenomenului literar realist-socialist din literatura română: Ana Selejan, Eugen Negrici, M. Nițescu, Sanda Cordoș, Vasile Spiridon, Alex. Ștefănescu, Dumitru Micu și Nicolae Manolescu. Din expunerea făcută, se observă că Ana Selejan are cea mai importantă contribuție la elucidarea realismului socialist, prin numărul mare de volume publicate în urma unei activități de cercetare minuțioasă, folosind toate sursele posibile de identificare a exemplurilor relevante pentru aspectele teoretice susținute: **Tradarea intelectualilor** (1992, ediția a II-a, 2005), **Reeducare și prigoană** (1993, ediția a II-a, 2005), **Literatura în totalitarism 1949-1951. Întemeietori și capodopere** (vol. 1, 1994, ediția a II-a, 2007), **Literatura în totalitarism 1952-1953. Bătălii pe frontul literar** (vol. 2, 1995, ediția a II-a, 2008), **Literatura în totalitarism 1954. Anul „gloriosului deceniu”** (vol. 3, 1996, ediția a II-a, 2009), **Literatura în totalitarism 1955-1956. Clasicizarea realismului socialist** (vol. 4, 1998, ediția a II-a, 2010), **Literatura în totalitarism 1957-1958** (vol. 5, 1999), **Literatura în totalitarism 1959-1960** (vol. 6, 2000), **Adevăr și mistificare în jurnale și memorii apărute după 1989** (2011), **Glasul PATRIEI. Un „cimitir al elefanților” în comunism** (2012).

În partea a doua a tezei, pe care am numit-o **Contribuția poezilor interbelici la dezvoltarea realismului socialist**, m-am oprit asupra poeziei realist-socialiste scrisă de interbelici. Pentru început am prezentat un inventar al poezilor interbelici și al numărului aproximativ de volume pe care le-au publicat în perioada 1948-1966, concretizări poetice ale învățaturii marxist-leniniste și, pe plan artistic, ale metodei realismului socialist. Am constatat că lirica realismului socialist este în plină ascensiune, fapt demonstrat și de cele peste 170 de volume apărute în perioada amintită, aparținând unui număr de 33 de poeți interbelici români cu contribuții la realismul socialist.

Ca mărturie a recunoașterii publice a contribuției acestora la dezvoltarea poeziei realist-socialiste stau premiile și distincțiile acordate unor interbelici ca: Mihai Beniuc, T. Arghezi, Cicerone Theodorescu, Miha Dragomir, Maria Banuș, Eugen Jebeleanu, Demostene Botez și Radu Boureanu.

Pentru că literatura realist-socialistă a fost o literatură la comandă, temele și motivele literare sunt cele impuse. În vederea stabilirii temelor și motivelor literare existente în literatura realist-socialistă, am consultat cărțile Anei Selejan: **Literatura română contemporană. Sinteze** (2003) și cele 6 volume **Literatura în totalitarism (1949-1960)**, publicate între anii 1993-2000, în prima ediție și 2007-2010, ediția a II-a. Astfel, ca direcții tematice au fost menționate doar două: actualitatea și istoria progresistă, iar ca motive literare întâlnite frecvent în poeziile realist-socialiste am menționat: partidul, planul, ogorul, canalul, furnalul, omul nou, chiaburul, imperialismul, 1 mai, 23 august, Marea Revoluție, pacea, lupta în ilegalitate, colectivizarea, personalități comuniste ca: Stalin, Lenin etc.

În urma analizei textelor literare, am observat că lupta clasei muncitoare împotriva burgheziei și a dușmanilor țării ocupă un loc fruntaș în poezia actualității. Nu sunt neglijate nici pacea, rolul călăuzitor al partidului sau zugrăvirea *omului nou*. Prezentarea trecutului marcat de nedreptățile îndurate de țărani și muncitori avea drept scop sublinierea saltului calitativ oferit de revoluția socialistă, cea care a dat startul *vieții noi*. Poeții interbelici au scris versuri dedicate închisorilor și lagărelor, Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, grevei ceferiștilor de la Grivița și zilei de 23 august. Ei au denunțat războiul imperialist și crimele fascismului.

În ultimul capitol al părții a doua, numit **Profiluri poetice**, am prezentat 15 medalioane ale unor poeți interbelici care și-au adus contribuția la lirica realist-socialistă: A. Toma, Mihai Beniuc, T. Arghezi, Radu Boureanu, Maria Banuș, Dumitru Corbea, Demostene Botez, Eugen Jebeleanu, Geo Dumitrescu, Miha Dragomir, Cicerone Theodorescu, Gellu Naum, Dimitrie Stelaru, Cristian Sârbu, Tudor Măinescu. Ordonarea acestora am realizat-o în funcție de aportul pe care l-au adus prin numărul considerabil de apariții editoriale. Pentru realizarea profilurilor, am apelat la cărți de critică literară, la istorii și monografii, dar și la articole publicate în presă, pe care le-am menționat în **Note**.

În partea a III-a a lucrării, **Prozatori interbelici în exercițiul epic realist-socialist**, am tratat proza realist-socialistă scrisă în perioada 1948-1966. În acest interval, benefic pentru proza realist-socialistă, o mulțime de prozatori, indiferent de vârstă, situați pe diverse trepte ale consacrării sau maturității epice, au intrat pe piața cărții cu cel puțin un volum. Peisajul editorial al prozei realist-socialiste din această perioadă este foarte bogat și variat, concurându-l

pe cel al poeziei. Nu toate aparițiile editoriale sunt scrise după deviza maiakovskiană, astfel încât numai o parte dintre acestea sunt exponențiale pentru proza realist-socialistă.

Ponderea editorială a generației interbelice este comparabilă cu cea a generației tinere. Inventariind prozatorii interbelici, am stabilit un număr de 45 de scriitori au avut peste 167 de apariții editoriale. În afară de operele literare apărute în premieră, am remarcat și reeditări de romane sau nuvele. Editurile de bază pentru proza din perioada menționată sunt: **Editura de Stat Pentru Literatură și Artă**, **Editura Tineretului**, **Editura literară militară**, iar revistele în care sunt publicate prozele realist-socialiste sunt: **Viața românească**, **Contemporanul**, **Steaua**.

Pentru încurajarea prozei realist-socialiste, în perioada 1948-1966 au fost acordate numeroase premii și distincții mai multor scriitori. Acestea au fost popularizate prin intermediul presei, în frunte cu revistele culturale **Scânteia** și **România liberă**. Dintre prozatorii interbelici se disting: Mihail Sadoveanu, urmat de Camil Petrescu, Zaharia Stancu, Ion Călugăru, Geo Bogza, I. Ludo și Ion Pas.

Perioada realismului socialist se definește printr-o ideologie partinică autoritară, care modifică esențial universul prozei românești. Pentru a respecta ideologia comunistă, scriitorii sunt obligați să reflecte în scrierile lor tezele marxist-leniniste, formarea omului nou, respectând modelul dictaturii staliniste. În urma cenzurii, lupta de clasă este transformată în conflict literar, se promovează numai clasa muncitoare aflată într-un fals progres. De asemenea, se incriminează burghezia și chiaburii.

Ca și la poezie, în principal, se disting două direcții tematice conform cărora există o proză a actualității socialiste și o proză istorică. Proza actualității socialiste este concentrată în jurul a două mari teme: în primul rând scriitorii au prezentat procesul de colectivizare a agriculturii, înfățișând lupta țăranilor români în vederea transformării socialiste a satului; în al doilea rând, aceștia descriu industrializarea, prin aducerea în prim plan a problemelor muncitorilor din fabrici și uzine, a luptei acestora împotriva elementelor reacționare reprezentate de burghezia decadentă. Dintre prozatorii care au servit interesele partidului prin opere care respectau aceste teme am remarcat pe Mihail Sadoveanu (**Mitrea Cocor**), Ion Călugăru (**Oțel și pâine**), Lucia Demetrius (**Primăvara pe Târnave**), Geo Bogza (**Sfârșitul lui Iacob Onisia**).

Proza realist-socialistă abordează și tema trecutului de luptă al poporului român cu accent pe clasa muncitoare și ilegaliști (**Desculț** de Zaharia Stancu, **Oameni sub patrafir**, **Întâmplări din pragul veacului**, **Sub pajura împărăției** de Tiberiu Vornic, **Zilele vieții tale**, **Lanțuri de**

Ion Pas, **Domnul general guvernează, Stare de asediu, Regele Palaelibus, Salvatorul, Ultimul batalion** de I. Ludo, **Nicoară Potcoavă** de Mihail Sadoveanu ș.a.). Subiectele prozei istorice și modul tratării lor reflectă foarte clar schimbările care au avut loc în sistemul de opțiuni al propagandei de partid, aproape o jumătate de secol. Trecutul a fost și va fi considerat întotdeauna pretextul bătăliilor ideologice, iar regimurile comuniste au mizat constant pe *ministerul adevărului* care trebuia să inventeze continuu trecutul. În paralel sunt abordate și alte spații literare ca: șantierul și hidrocentrala, mediul social, experiența și transformările individuale (**Lumina primăverii** de Ion Călugăru, **Ion Sântu** de Ion Marin Sadoveanu ș.a.).

Respectând structura părții a II-a, în ultimul capitol al părții a III-a am realizat zece medalioane literare ale prozatorilor interbelici reprezentativi pentru literatura realist-socialistă, după cum urmează: Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, G. Călinescu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Ion Călugăru, Ion Pas, Geo Bogza, Cella Serghi, I. Ludo.

Proza realist-socialistă este privită ca fiind ancorată în realitate, deoarece majoritatea scriitorilor provine din rândul oamenilor muncii. Criticii literari ai vremii au considerat că ei au creat o literatură care oglindea profundele transformări prin care a trecut țara noastră în drumul ei spre socialism, o literatură care se putea numi un factor activ al acestor transformări.

În partea a IV-a, **Dramaturgi**, am arătat că au existat și dramaturgi interbelici, de renume chiar, care au scris în spiritul realismului socialist, contribuind la dezvoltarea literaturii progresiste. Spre deosebire de domeniul poeziei și cel al prozei, în perioada 1948-1966, în domeniul dramaturgiei au existat puțini scriitori interbelici ale căror scrieri au fost publicate. Am identificat un număr de 11 scriitori au publicat doar 69 de piese. Cum orice serviciu adus noii orientări era răsplătit, au fost premiate și operele dramatice a 6 scriitori interbelici, care se înscriau pe linia realismului socialist.

Începând cu sfârșitul deceniului al cincilea al secolului trecut, dramaturgia este acea verigă a literaturii care a răspuns tuturor problemelor cu care s-a confruntat societatea românească din acea perioadă. În funcție de realitatea reflectată, se disting mai multe teme și motive, nu diferite de cele ale poeziei și ale prozei. Ca direcții tematice principale pot fi menționate tot actualitatea socialistă reprezentată de procesul de colectivizare și transformările revoluționare din industrie, care se regăsesc în scrieri precum: **Cumpăna, Vadul nou, Oameni de azi și Vlaicu și feciorii lui** de Lucia Demetrius, **Iarbă rea și Recolta de aur** de Aurel Baranga, **Ziua cea mare** de Maria Banuș ș.a. și istoria. Teatrul istoric din perioada 1948-1966 are drept protagoniști personalitățile istoriei ale căror aspirații sunt în concordanță cu cele ale poporului. În acest sens, pot fi menționate piesele: **Bălcescu** de Camil Petrescu, **Haiducii** de

Victor Eftimiu, **Povestea unirii** de Tudor Șoimaru, **Rapsodia țiganilor** și **Cuza Vodă** de Mircea Ștefănescu ș.a.

Atât dramaturgii care reprezentau generația anilor '50-'60, cât și cei ai generației anterioare afișează în operele lor un ton optimist, prezentând oameni angajați în procesul construcției și perfecționării socialiste.

Deși scopul literaturii era același, se poate face o distincție certă între genurile literare. Genul epic și genul liric cuprind texte literare destinate lecturii, care au un caracter confidențial. Același lucru se poate spune și despre operele dramatice, dar numai când sunt citite. Însă, acestea sunt create pentru a fi reprezentate pe scenă, în fața publicului. De aceea, receptarea lor este una publică, de grup.

Consider că adevărata valoare a unei comedii constă în interpretarea scenică, în talentul actorilor transpus în sentimentele pe care le provoacă în sufletele spectatorilor. De asemenea, renumele interpreților contribuie la aprecierile pozitive la adresa reprezentației și a dramaturgului.

Și în această parte a tezei am realizat profiluri literare pentru dramaturgii interbelici reprezentativi în procesul de dezvoltare a dramaturgiei realist-socialiste. M-am oprit asupra lui Mircea Ștefănescu, Al. Kirițescu, Tudor Mușatescu și Victor Eftimiu. Conform directivelor regimului totalitar, ei au creat o *nouă dramaturgie* în care au încercat să prezinte cât mai multe aspecte ale contextului social-istoric al revoluției socialiste, surprinzând contradicțiile și stările conflictuale specifice.

Ultima parte a tezei, partea a V-a, am intitulat-o: **Analiză interbelică în peisajul realist-socialist**. Am structurat-o în patru capitole, după cum urmează: Cap. I. **Misiunea și problematica criticii literare realist-socialiste**; Cap. II. **Ideologi și critici literari *frunțași***; Cap. III. **Comentatori interbelici în peisajul analitic marxist**.

Pentru a stabili misiunea și problematica criticii literare realist-socialiste, am consultat volumul **Literatura română contemporană. Sinteze** (2003) și volumele 1-6 de critică literară ale Anei Selejan, **Literatura în totalitarism**. Autoarea consideră că în perioada postbelică, critica de direcție înlătură fundamentul estetic în crearea operelor literare, fiind înlocuit cu cel ideologic, tezig și programatic. Critica realist-socialistă se bazează, începând cu 1948, pe ideologia critică a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea.

Obiectivele criticii realist-socialiste au fost subordonate concepției marxist-leniniste, respectând totodată directivele partidului comunist în vederea construirii vieții noi, socialiste. Criticii ideologi și-au însușit rolul de îndrumători, educatori și recreatori ai operelor literare

create în spiritul realismului socialist. Cu toate acestea, nemulțumirea față de critici și critica literară a existat permanent, deoarece se presupunea că spiritul de partid nu era suficient asumat. Astfel, s-a considerat că prin critică nu se ducea mai departe gândul scriitorilor, nu se verifica utilitatea mesajului literar în lupta de clasă.

Am constatat că în domeniul criticii și teoriei literare, numărul volumelor publicate de autori interbelici în perioada 1948-1966 este mult mai mic decât în domeniul poeziei, al prozei sau cel al dramaturgiei, aceasta datorându-se și programului partidului, care prevedea o *critică orală*. În perioada amintită sunt 10 autori de cărți de critică literară care au publicat 29 de volume. Activitatea criticilor și istoricilor literari interbelici a fost recompensată prin câteva premii acordate (doar cinci).

Pentru a demonstra implicarea criticii literare în fenomenul literar realist-socialist, m-am oprit la critici și istorici literari precum: G. Călinescu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu și Perpessicius. Ei au debutat sub formula esteticului, negând posibilitatea unei critici științifice. Cu toată îndârjirea de care au dat dovadă la un moment dat, fiind supuși unor procese de contestare, când de o tabără, când de cealaltă, ei au sfârșit prin a se compromite, publicând articole ce promovau ideile progresiste ale partidului unic de guvernământ.

Prin urmare, această teză de doctorat a pornit de la intenția de a evidenția măsura în care scriitorii interbelici au contribuit la dezvoltarea literaturii realist-socialiste. Concluziile generale ale lucrării subliniază că nu s-a ignorat niciun gen al literaturii, pentru a aduce în atenția cititorilor unele aspecte necunoscute sau mai puțin cunoscute referitoare la colaboraționismul interbelicilor.

Pentru aceasta, nu am neglijat volumele de critică și istorie literară, articolele militante, dar nici scrierile literare din perioada 1948-1966. Consultând varietatea de surse bibliografice, lectorul își poate forma o părere concludentă asupra procesului de receptare a literaturii realist-socialiste, atât la nivelul anilor '50-'60, cât și în prezent.

Am acordat o atenție deosebită selectării operelor literare realist-socialiste, dar și a textelor critice. Pentru a organiza materialul prelucrat, am recurs la precedeu sistematizării. Am pornit de la sugestiile de interpretare oferite de critica literară și am încercat să pun în evidență noi valențe ale scrierilor literare supuse analizei. Fiecare parte este urmată de note bibliografice și comentarii, care aduc informații suplimentare în completarea lucrării.

Bibliografie generală

A. Scrieri literare consultate

- Banuș, Maria, *Se-arată lumea. Versuri*. București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1956
- Banuș, Maria, *Magnet*. București: Editura Pentru Literatură, 1962
- Călugăru, Ion, *Lumina primăverii*. București: Editura de stat pentru literatură și artă, 1955
- Călugăru, Ion, *Oțel și pâine*. București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1955
- Călugăru, Ion, *Casa șoarecilor. Schițe fără umor și nuvele*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958
- Corbea, Dumitru, *Pentru inima ce arde*, București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1955
- Dragomir, Mihaela, *Inelul lui Saturn*. București: Editura Tineretului, 1964
- Eftimiu, Victor, *Teatru*. vol. 2. Cluj: Editura pentru Literatură, 1962
- Pas, Ion, *Lațuri*. București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1956
- Petrescu, Cezar, *Vino și vezi*. București: Editura Tineretului, 1954
- Sadoveanu, Mihail, *Păuna Mică*. București: Editura Cartea Românească, 1948
- Serghi, Cella, *Cântecul uzinei*, București, Editura Tineretului, 1950
- Stancu, Zaharia, *Desculț*. București: Editura Tineretului, 1966
- Ștefănescu, Mircea, *Teatru*. București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1959
- Ștefănescu, Mircea, *Patriotica Română*. București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1956

B. Dicționare, enciclopedii, scrieri teoretice

- Aucouturier, Michel, *Realismul socialist*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001
- Bahtin, M., *Probleme de literatură și estetică*. București: Editura Univers, 1982
- Barborică, Elena; Onu, Liviu; Teodorescu, Mirela, *Introducere în filologia română*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978
- Breazu, Marcel, *Realism și modernitate în artă*. București: Editura Politică, 1973
- Burgos, Jean, *Imaginar și creație*. București: Editura Univers, 2003
- Buzincu, Aurel, *Literatura română și realismul socialist 1944-1965*. Suceava: Editura Universității din Suceava, 2003
- Călinescu, Matei, *Eseuri critice*. București: Editura Pentru Literatură, 1967

- Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*. vol. II. București: Editura Pentru Literatură, 1967
- Crețulescu, Ioana, *Mutațiile realismului*. București: Editura Științifică, 1974
- Crohmălniceanu, Ov. S., *Pentru realismul sociaslit*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960
- Damian, S., *Încercări de analiză literară*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956
- Duda, Gabriela, *Introducere în teoria literaturii*. București: Editura ALL Educațional, 1998
- Jalbă, C., *Romanul lui G. Călinescu. Geneză. Modalități artistice*. București: Editura Minerva, 1980
- Larroux, Guy, *Realismul. Elemente de critică, de istorie și de poetică*. București: Editura Cartea Românească, 1998
- Luca, Eugen, *Demers critic*. Cluj: Editura Dacia, 1973
- Mancaș, Mihaela, *Limbajul artistic românesc în secolul al XX-lea*. București: Editura Științifică, 1991
- Marino, Adrian, *Introducere în critica literară*. București: Editura Tineretului, 1968
- Marino, Adrian, *Modern, modernism, modernitate*. București: Editura pentru literatură universală, 1969
- Micu, Dumitru, *Romanul românesc contemporan (1944-1959)*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959
- Mihăilescu, Florin, *De la proletcultism la postmodernism (O retrospectivă critică a ideologiei literare postbelice)*. Constanța: Editura Pontica, 2002
- Mihăilescu, Florin, *Conceptul de critică literară în România*. București: Editura Minerva, 1976
- Negoîțescu, I., *Analize și sinteze*. București: Editura Albatros, 1976
- Pavel, Toma, *Gândirea romanului*. București: Editura Humanitas, 2008
- Păcuraru, Dim., *Scriitori și direcții literare. Iluminism, clasicism, romantism, realism*. București: Editura Albatros, 1981
- Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*. (Ediția a II-a revizuită și adăugită) București: Editura Albatros, 1977
- Pribac, Sorin, *Orientări și curente în antropologia culturală*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2004
- Pricop, Constantin, *Seduția ideologiilor și rigoarea criticii*. București: Editura Integral, 1999
- Sasu, A.; Vartic, Mariana, *Romanul românesc în interviuri*. București: Editura Minerva, 1988
- Stoichițiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale*. București: Editura All, 2001

- Tomașevski, Boris, *Teoria literaturii. Poetica*. București: Editura Univers, 1973
- Toolan, Michael, *Narțiunea. Introducere lingvistică*. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2008
- Vitner, Ion, *Prozatori contemporani*. București: Editura pentru literatură, 1961
- Vitner, Ion, *Firul Ariadnei*. București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1957
- Zarifopol, Dinu, *Moartea lui Levi*. Timișoara: Editura Amacord, 1997
- ***, *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică*. vol. 1-6. (Coordonator: Eugen Simion). București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2010-2011
- ***, *Dicționarul explicativ al limbii române*. (Ediția a II-a) București: Editura Univers Enciclopedic, 1998
- ***, *Dicționar cronologic. Literatura română* (coordonatori: I. C. Chițimia, Al. Dima). București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979
- ***, *Dicționarul scriitorilor români*. vol. 1-4. (coordonatori: Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu). București: Editura Fundației Culturale Române, 1995-2002
- ***, *Dicționarul general al literaturii române*. vol. 1-7. (Coordonator: Eugen Simion). București, Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009
- ***, *Dicționar analitic de opere literare românești*. vol. I și II. (Coordonator: Pop, Ion) Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2007
- ***, *Semnificațiile criticii contemporane*. (Studiu și antologie: Florin Mihăilescu) București: Editura Eminescu, 1976

C. Critică și istorie literară

- Bălu, Ion, *Cezar Petrescu*. București: Editura Albatros, 1972
- Bălu, Ion, *G. Călinescu. Eseu despre etapele creației*. București: Editura Cartea Românească, 1970
- Brădățeanu, Virgil, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1982
- Brădățeanu, Virgil, *Viziune și univers în noua dramaturgie românească*. București: Editura Cartea Românească, 1977
- Brădățeanu, Virgil, *Comedia în dramaturgia românească*. București: Editura Minerva, 1970
- Carandino, N., *Autori, piese și spectacole (1966-1970)*. București: Editura Cartea Românească, 1973

- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București: Editura Minerva, 1986
- Ciobanu, N., *Nuvela și povestirea contemporană*. Cluj: Editura pentru literatură, 1967
- Cordoș, Sanda, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*. Cluj: Editura Biblioteca Apostrof, 1999
- Crohmălniceanu, Ov. S., *Cornici și articole*. București: Editura de stat pentru literatură și artă, 1953
- Cubleșan, Constantin, *Miniaturi critice*. București: Editura pentru Literatură, 1969
- Diaconescu, Romulus, *Dramaturgi români contemporani*. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1983
- Felea, Victor, *Secțiuni*. București: Editura Cartea Românească, 1974
- Felea, Victor, *Aspecte ale poeziei de azi*. vol. 1, 2. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1980
- Gafița, Mihai, *Cezar Petrescu*. București: Editura pentru literatură, 1963
- Ghițulescu, Mircea, *O panoramă a literaturii dramatice române contemporane 1944-1984*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1984
- Ghițulescu, Mircea, *Istoria literaturii române. Dramaturgia*. Ediția a II-a. București: Editura Tracus Arte, 2008
- Goldiș, Alex, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*. București: Editura Cartea Românească, 2011
- Isac, Carol, *Permanențe în dramaturgie*. Iași: Editura Junimea, 1982
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Pitești: Editura Paralela 45, 2008
- Martin, Aurel, *Poeți contemporani*. vol. 1. București: Editura Pentru Literatură, 1967
- Mândra, V., *Însemnări despre literatură și teatru*. București: Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1958
- Mecu, Nicolae, G. *Călinescu față cu totalitarismul*. Cluj-Napoca: Editura Dacia XXI, 2011
- Micu, Dumitru; Manolescu, Nicolae, *Literatura română de azi 1944-1964*. București: Editura Tineretului, 1965
- Negrici, Eugen, *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă*. București: Editura Pro, 1995
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism 1948-1964*. București: Editura Cartea Românească, 2010

- Nițescu, M., *Zub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*. București: Editura Humanitas, 1995
- Ologu, Alina, *Gellu Naum: experimentul poetic*. Constanța: Editura Pontica, 2007
- Petroveanu, Mihail, *Profiluri lirice contemporane*. București: Editura Pentru Literatură, 1963
- Petreveanu, Mihail, *Traieectorii lirice*. București: Editura Cartea Românească, 1974
- Piru, Al., *Istoria literaturii române de la început până azi*. București: Editura Univers, 1981
- Piru, Al., *Panorama deceniului literar românesc 1940-1950*. București: Editura Pentru Literatură, 1968
- Piru, Al., *Poezia românească contemporană 1950-1975*. vol. 1. București: Editura Eminescu, 1975
- Raicu, Alexandru, *Descoperirea păsării Sitela*. București: Editura Eminescu, 1989
- Râpeanu, Valeriu, *O antologie a dramaturgiei românești 1944-1977. Teatrul de inspirație contemporană*. București: Editura Eminescu, 1978
- Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române 1944-1984*. vol. 3. București: Editura Minerva, 1987
- Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent*. Ed. a II-a. București: Editura Dacoromână TDC, 2009
- Selejan, Ana, *Literatura română contemporană. Sinteze*. Sibiu: Editura Universității Lucian Blaga, 2003
- Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*. București: Editura Cartea Românească, 2005
- Selejan, Ana, *Poezia românească în tranziție (1944-1948)*. București: Editura Cartea Românească, 2007
- Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1949 – 1951. Întemeietori și capodopere*. vol. 1. Ediția a II-a. București: Editura Cartea Românească, 2007
- Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1952-1953. Bătălii pe frontul literar*. vol. 2. București: Editura Cartea Românească, 2008
- Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1954. Anul „gloriosului deceniu”*. vol. 3. București: Editura Cartea Românească, 2009
- Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1955-1956*. vol. 4. București: Editura Cartea Românească, 2010
- Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1957-1958*. vol. 5. București: Editura Cartea Românească, 1999

- Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism 1959-1960*. vol. 6. București: Editura Cartea Românească, 2000
- Selejan, Ana, *Adevăr și mistificare în jurnale și memorii apărute după 1989*. București: Editura Cartea Românească, 2011
- Selejan, Ana, *Glasul PATRIEI. Un cimitir al elefanților în comunism*. București: Editura Cartea Românească, 2012
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*. București, Chișinău: Editura David & Litera, 1998
- Spiridon, Vasile, *Perna cu ace*. Iași: Editura Timpul, 2004
- Stancu, Horia, *Cezar Petrescu*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957
- Ștefănescu, Alex., *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*. București: Editura Mașina de scris, 2005
- Terian, Andrei, G. *Călinescu. A cincea esență*. București: Editura Cartea Românească, 2009

D. Articole din periodice

- Baltag, Cezar, *Tudor Măinescu: „Florile prieteniei”*. În: *Gazeta literară*, Anul VI, nr. 28 (278), 9 iulie 1959
- Banuș, Maria, *Cum v-au ajutat în muncă operele tovarășului Stalin*. În: *Contemporanul*, nr. 166, decembrie 1949
- Banuș, Maria, *Lumina omului și-a poeziei*. În: *Contemporanul*, nr. 35(412), vineri 27 august 1954
- Beniuc, Mihai, *Ce am învățat din poezia sovietică*. În: *Contemporanul*, nr. 210, octombrie 1950
- Bogza, Geo, *Stelaru*. În: *Contemporanul*, nr. 49(1308), 3 dec. 1971
- Botez, Demostene, *Absurdul ideologiei burgheze*. În: *Gazeta literară*, nr. 41(239), octombrie 1958
- Boueanu, Radu, *Pentru viața și pacea lumii!*. În: *Gazeta literară*, nr. 31(229), iulie 1958
- Cazimir, Otilia, *Puterea neînduplecată a cuvântului*. În: *Gazeta literară*, nr. 33(230), august 1958
- Călugăru, Ion, *Femeia care vrea pace*. În: *Contemporanul*, nr. 174, februarie 1950
- Cioculescu, Șerban, *Pendulările dramatice ale lui Alexandru Kirițescu*. În: *România literară*, Anul IX, nr. 41, 7 octombrie 1976
- Cioculescu, Șerban, *Mesajul*. În: *Gazeta literară*, nr. 16(214), aprilie 1958
- Cioculescu, Șerban, *Un eveniment literar*. În: *Gazeta literară*, nr. 463, ianuarie 1963

- Cioculescu, Șerban, *Grivița în literatura contemporană*. În: Gazeta literară, nr. 7(466), februarie 1963
- Costea, D., *Tudor Măinescu: „Flori și Ghimpi”*. În: Iașul literar, nr. 10, oct. 1956
- Cristea, Ștefan, *I. Ludo: „Salvatorul”*. În: Luceafărul, nr. 21(32), nov. 1959
- Cristea, Valeriu, *Mihu Dragomir: „Inelul lui Saturn”*. În: Gazeta literară, Anul XI, nr. 35 (546), aug. 1964
- Demetrius, Lucia, *Răspunderea noastră*. În: Gazeta literară, nr. 28(226), iulie 1958
- Dragu, Miron, *Romanul pamflet*. În: Gazeta literară, nr. 12(158), martie 1957
- Georgescu, Paul, *Non omnis moriar*. În: Gazeta literară, Anul III, nr. 1 (95), 5 ian. 1956
- Gheorghe, Fănică N., *Dumitru Corbea: Poezii*. În: Gazeta literară, Anul IX, nr. 33, aug. 1962
- Gheorghiu, Mihnea, *Spre un cântec nou*. În: Viața Românească, nr. 2, 1951
- Grigorescu, Dan, *I. Ludo: „Ultimul batalion”*. În: Luceafărul, nr. 17(52), sept. 1960
- Igant, Nestor, *O sărbătoare a poeziei noastre luptătoare. A 75-a aniversare a potului A. Toma*. În: Scânteia, nr. 1659, 14 februarie 1950
- Jebeleanu, Eugen, *12 ani de la moartea lui Alexandru Sahia*. În: Contemporanul, nr. 149, august 1949
- Mancaș, Mircea, *Ion Călugăru: „Lumina primăverii”*. În: Viața românească, nr. 9, 1956
- Manolescu, Nicolae, *Domnul Zaharia Stancu*. În: România literară, nr. 40, octombrie 2002
- Manolescu, Nicolae, *Ultimul Cioculescu*. În : România literară, Anul XXIII, nr. 9, 1 martie 1990
- Mândra, Vicu, *„Patriotica Română!” de Mircea Ștefănescu*. În: Gazeta literară, Anul III, nr. 3 (97), 19 ian. 1956
- Micu, Dumitru, *Mihail Sadoveanu: „Istorisiri vechi și nouă”*. În: Contemporanul, nr. 41(418), octombrie 1954
- Micu, Dumitru, *Ion Pas: „Zilele vieții tale”*. În: Scânteia, nr. 4170, martie 1958
- Micu, Dumitru, *Ion Pas: „Lanțuri”*. În: Viața românească, nr. 8, aug. 1956
- Moraru, Nicolae, *Cântărețul vieții*. În: Contemporanul, nr. 175, 10 februarie 1950
- Munteanu, George, *I. Ludo*. În: România literară, nr. 21, mai 1973
- Ornea, Z., *Dramaturgia lui Mușatescu*. În *România Literară*, anul XXIX, 18/1996
- Ornea, Z., *Din memorialistica lui Eftimiu*. În: România literară, Anul XXX, nr. 35, 1997
- Patlanjoglu, Ludmila, *„Pachetul cu acțiuni”, de Mircea Ștefănescu*. În: România literară, Anul XVII, nr. 17, 26 aprilie 1984
- Perpessicius, *Pe marginea unei antologii de poezie (I)*. În: Viața românească, nr. 8, august 1955

Perpessicius, *Pe marginea unei antologii (II)*. În: *Viața românească*, nr. 9, septembrie 1955

Perpessicius, *G. Baronzi și poezia politică*. În: *Viața românească*, nr. 3, martie 1957

Perpessicius, *Libertate lui Glezos!*. În: *Contemporanul*, nr. 28(666), 17 iulie 1959

Perpessicius, M. H. Maxy, *200 de muzee*. În: *Contemporanul*, nr. 33(671), 21 august 1959

Petrescu, Cezar, *Scriitorii tineri și cei cu tâmpilele cărunte. Pe marginea celei de a doua consfătuiri a tinerilor scriitori sovietici*. În: *Contemporanul*, nr. 262(41), octombrie 1951

Petroveanu, Mihail, „Desculț”, de *Zaharia Stancu*. În: *Flacăra*, nr. 5(57), februarie 1949

Popescu, Magda, *Nicoară Potcoavă*. În: *Gazeta literară*, nr. 44(677), octombrie 1965

Popescu, Radu, *Ion Pas: „Trecut întunecat”*. În: *Contemporanul*, nr. 36(570), 1957

Pricop, Constantin, *Un profesionist al criticii*. În: *România literară*, Anul XXIV, nr. 43, 24 octombrie 1991

Simuț, Ion, *Proletcultism sau realism socialist?*. În: *România literară*, nr. 30, august 2008

Simuț, Ion, *Măștile jocului călinescian*. În: *România literară*, nr. 19, mai - iunie 1992

Stanca, Radu, *Note despre teatrul lui Al. Kirițescu*. În: *Tribuna*, Anul II, nr. 27/74, Cluj, iulie 1958

Stancu, Zaharia, *Arta burgheză, arta unei societăți în descompunere*. În: *Contemporanul*, nr. 150, august 1949

Ștefănescu, Alex., *Mihai Beniuc*. În: *România literară*, Anul XXV, nr. 37, 1992

Ștefănescu, Alex., *G. Călinescu*. În: *România literară*, nr. 40, decembrie 1992

Ștefănescu, Alex., *Camil Petrescu*. În: *România literară*, nr. 15, aprilie 1994

Ștefănescu, Alex., *Cezar Petrescu*. În: *România literară*, nr. 5, feb. 2003

Ștefănescu, Alex., *Zaharia Stancu*. În: *România literară*, nr. 31, august 1993

Ștefănescu, Alex., *Zaharia Stancu*. În: *România literară*, nr. 40, oct. 2002

Ștefănescu, Alex., *G. Călinescu. Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. În: *România literară*, Anul XXXVI, 19-25 februarie 2003, nr. 7

Ștefănescu, Alex., *Geo Bogza*. În: *România literară*, nr. 28, 1994

Ulici, Laurențiu, *Tudor Măinescu: „Versuri clare”*. În: *Contemporanul*, nr. 51(1001), 17 dec. 1965

Vasiliu, Mihai, *Alex. Kirițescu: „Ruxanda și Timotei” – poem dramatic*. În: *Gazeta literară*, Anul IV, nr. 52, dec. 1957

Vianu, Tudor, *Cuvânt despre pace*. În: *Gazeta literară*, nr. 26(224), iunie 1958

Vianu, Tudor, „Mărturii...” despre *M. Sadoveanu*. În: *Tribuna*, nr. 43(195), octombrie 1960

Vianu, Tudor, *Vizita poetului*. În: *Luceafărul*, nr. 9(44), 1960

Zalis, Henri, *Un mare scriitor în penumbră – Cezar Petrescu*. În: Universul cărții, nr. 7, iulie 1991

Zalis, Henri, *Un mare scriitor în penumbră*. În: Universul cărții, nr. 6, iunie 1991

Zamfir, Mihai, *Ultimul Camil Petrescu*. În: România literară, nr. 9, martie 1984

Zamfir, Mihai, *Camil Petrescu post-belic*. În: România literară, nr. 12, aprilie 1993

Zamfir, Mihai, *Demolator și constructor*. În: România literară, nr. 15, aprilie 1994